

A Rusz történelme a középkori kutatások tükrében

Beszámoló a *Colloquia Russica*
konferenciáról
(Szepesvárálja, 2014. október 16–18.)

A *Colloquia Russica* konferenciasorozat 2014 októberében immár ötödik alkalommal biztosított találkozási lehetőséget és szellemi műhelyt a Kijevi Russzal és térségével foglalkozó kelet-közép- és kelet-európai kutatók és hallgatók számára. E vándorkonferencia legfőbb motorja a krakkói Jagelló Egyetem Történettudományi Intézete, így nem véletlen, hogy első alkalommal, 2010-ben a kis lengyelországi város adott helyet az akkor *Medieval Rus' and its neighbours (11th – the middle of the 13th century)* című rendezvénynek. A krakkói műhely azonban korán társakra lelt, 2011 októberében az ukrainai Ivano-Frankivszkban, a történelmi Halicstól nem messze, a helyi Vaszil Sztefanik Kárpátmelléki Nemzeti Egyetem adott otthont a második „felvonásnak”, mely a *Principalities in lands of Galicia and Volhynia in international relations in 11th–14th c.* nevet kapta. E kitérő után a konferenciasorozat visszatért Lengyelországba, a *Rus' during the epoch of Mongol invasions (1223–1480)* című rendezvény 2012-ben Varsóban, a *Rurikids in dynastic relations: politics, customs, culture, religion (10th–16th c.)* pedig 2013-ban a történelmi Kujávia és Nagy-Lengyelország határán fekvő Mogilnóban, az egykori benecés apátság gótikus épületegyüttesében kapott helyet a bydgoszcki Nagy Kázmér Egyetem védnöksége alatt.

Az ötödik *Colloquia Russica* a Nemzetközi Visegrádi Alap támogatásával, a Jagelló Egyetem és a pozsonyi Comenius Egyetem Szlovák Történelmi Tanszéke által a Szepesség szívében, a ma Szepesváráljához (Spišská Podhradie) tartozó Szepeshelyen

(Spišská Kapitula) került megrendezésre. A helyszín aktualitását II. András magyar király és I. (Fehér) Leszek lengyel fejedelem közötti szepesi találkozója, és az ott született egyezmény 800. évfordulója adta. Köztudott, hogy sokéves hadakozás és viszály után a két uralkodó 1214-ben itt állapodott meg érdekszféráik felosztásáról Halics-Volhínia területén.

A hagyományoknak megfelelően a témakiírás ismét elég tág volt: *Rus' and Central Europe from the 11th to the 14th century*. Ebben helyet kapott politikatörténet, diplomácia, hadtörténelem, dinasztikus kapcsolatok, népmozgások, művelődés- és vallástörténet, régészet, művészettörténet és historiográfia is. A háromnyelvű, orosz, angol és szlovák nyelven zajló konferenciára Szlovákia és Lengyelország mellett Oroszországból, Ukrajnából, Beloruszból, Litvániából, Csehországból, Szerbiából és Magyarországról érkeztek előadók, de a hallgatóság körében horvátok is ültek. A szlovák nyelv értelemszerűen a szervező ország tiszteletére került az előadások nyelvei közé, ezt azonban mégsem éreztem szerencsés választatásnak, hiszen a helyi előadók így némi előnyt élveztek a többséggel szemben. 2014. október 16-án délelőtt 9 órakor megkezdődött a két és fél napos konferencia és a tudományos műhely. A megjelenteket köszöntötte a Comenius Egyetem képviselője, a krakkói Jagelló Egyetem Történettudományi Karának dékánhelyettese, Stanisław A. Sroka és a két főszervező, Adam Mesiarkin (Pozsony) és Vitaliy Nagirnyy (Krakkó).

A műhelymunka Martin Homza (Pozsony) plenáris előadásával kezdődött. A szlovák professzor a 12. század végén és a 13. század első felében zajló, a Rusz felé irányuló magyar expanzió okairól érkezett, amihez elsősorban Font Márta (Pécs) fűzött kritikai észrevételeket. Dana Pickovától

(Prága) szlovák nyelven hallhattunk az orosz fejedelemségek és a pápai kúria kapcsolatáról a mongol hódítás időszakában, Hieronim Grala (Varsó) nagyelőadása pedig az orosz–bizánci kapcsolatok későközépkori időszakára koncentrált. A varsói professzor kiemelte e kapcsolatok szinte kizárólagosan egyházi jellegét, jelezve a gyengülő Bizánc megváltozott szerepét a 12–15. századi ortodox világban.

A középkori Rusz történetének nagynevű kutatói a plenáris előadások mellett kerekasztal-beszélgetéseken is megosztották ismereteiket, eredményeiket egy-egy kérdés kapcsán. Az első kerekasztal-beszélgetés témája az „(ó)oroszkok a 11–14. századi Magyar Királyságban és Délkelet-Európában” volt, a beszélgetésben pedig a pécsi Font Márta mellett Đura Hardi Újvidékről és Miroszlav Volocsuk Ivano-Frankivszkából vett részt, érdekes szempontokat vetve fel a keleti szlávok középkori népmozgásai kapcsán, említve például az Árpád-kori Magyar Királyság „orosz” településeit vagy épp a tatárjárás szerepét. Ezt követően a krónikakutatásra terelődött a figyelem, Jitka Komentová (Olomouc) és Vitaliy Nagirnyy (Krakó) az óoroszk krónikák közép-európai értesüléseinek és híradásainak forrásértékéhez, felhasználhatóságukhoz kapcsolódó gondolataikat osztották meg egymással és a hallgatósággal.

A konferencia nagyobb részét azonban természetesen a szekciók tették ki, melyeket érdekes módon sem tematikusan, sem kronologikusan nem csoportosítottak. Az első ülészak főként régészeti jellegű témákkal szolgált, így a jičíni múzeum lengyel munkatársa a magyarok és a Kijevi Rusz kapcsolatáról értekezett a Rurikida állam délnyugati határainak formálódása idején, a krakói egyetem orosz kutatója pedig a korai ruszbeli női viseletek bizánci elemeit vizsgálta. Egyetlen egyetemi hallgatóként itt adott elő a jelen sorok írója is a novgorodi hadviselésre gyakorolt nyugat-európai hatásokról. A második ülészakon két Csernyivciből érkezett ukrán hallgató ismertette

kutatásait a bizánci–orosz politikai-diplomáciai kapcsolatok egy-egy szegmenséről: a II. Baszileiosz császár szolgálatában álló rusz zsoldosok kilétét és halicsi Vlagyimirko fejedelem bizánci „vazallusságát” vizsgálták. A szekció harmadik, moszkvai előadója irodalom-, illetve nyelvtörténeti vizsgálatairól számolt be. A harmadik szekció szintén teljesen a fiatal kutatókról szólt. Egy újvidéki hallgató Beloš bán szerepéről tartott előadást a 12. század közepi magyar–orosz kapcsolatokat középpontba helyezve, egy ukrán doktorandusz a kunok középkori orosz krónikákban való ábrázolását, míg a záró orosz előadó Vjacseszlav Vlagyimirovics elűzött kijevi nagyfejedelem családi kapcsolatainak vitatott kérdéseit mutatta be.

A negyedik szekció első, szlovák előadója Benedek magyar nádor szerepét vizsgálta a Halics-Volhíniai Krónika alapján, alaposan körüljárva a személyazonosítás problematikáját is. A diplomáciatörténetet Vytas Jankauskas, a Kaunasi Egyetem professzora képviselte a 13. század eleji orosz–lengyel kapcsolatokban játszott litván befolyási tényezőről szóló előadásával, az utolsó referátum pedig a kun csapatok szerepéről szólt Msztyiszlav Msztyiszlavics fejedelem lengyelek és magyarok elleni hadjáratai kapcsán. A következő ülészakon a rjazanyi száműzött fejedelmek szerepéről hallhattunk az 1240–1260-as évek orosz–magyar–lengyel kapcsolataiban, illetve a minszki Alekszej Martinjuk professzor Danyiil Romanovics pozsonyi találkozásának résztvevőiről és a részvétel kérdéseiről, az erre vonatkozó forrás hitelességéről értekezett. A hatodik szekcióban a hadtörténet került túlsúlyba. Egy lengyel régészhallgatótól a Lengyelország területén fellelt mongol típusú fegyverleletekről hallhattunk rövid összefoglalót, egy ungvári hallgató pedig a lovagi hadviselés ruszbeli jelenlétének kérdéskörét igyekezett analógiák segítségével körüljárni. Az ülészak és valójában a teljes konferencia kakukktójásaként az utolsó előadás a modern korba repített minket, egy pozsonyi

kutatótól arról hallhattunk, hogy miként, illetve miként nem viszonyult a 19. század első felének szlovák történetírása a keleti szlávokhoz és Oroszországhoz.

A hetedik ülészak a 14. század eleji Kelet-Közép-Európára koncentrált. A történeti földrajz tárgyköréhez kapcsolódva a Kárpátok településeinek *Descriptio Europae Orientalis*-beli első említéséről, politikatörténeti vizekre evezve Jurij halicsi fejedelem és a ferences misszió kapcsolatáról és a tatárok elleni közös lengyel–magyar beavatkozásról Halics-Volhíniában 1324-1325-ben, végül pedig a historiográfia témájában a korai Luxemburg-kor cseh krónikáinak Rusz-értelmezéséről hallhattunk. Az utolsó szekció teljes egészében későközépkori és főként egyháztörténeti témára fókuszált. Az előadók Kiprián moszkvai metropolita Ruszba érkezéséről és kinevezéséről, II. Manuél Palaiologosz császár orosz missziójáról és a 14. század végi Litván Nagyfejedelemség orosz területeinek bulgáriai kapcsolatairól szóló kutatásaik eredményeit osztották meg. A rendezvényt egy hosszabb könyvbemutató zárta, ahol a főszervezők bemutatták a *Colloquia Russica* előző évi konferenciaanyagából összeállított, immár negyedik konferenciakötetet, majd a konferencián részt vevő egyetemek professzorai legfrissebb kutatásaikat és az ezekhez kötődő kiadványokat ismertették.

A tudományos munka mellett kulturális rendezvények kísérték a konferenciát. A résztvevők helyi idegenvezetéssel megtekintették a fallal övezett káptalani negyedet és a 13. század második felében épült, később barokk stílusban átépített Szent Márton bazilikát, mely többek között 14. századi, Károly Róbert megkoronázását ábrázoló freskójáról híres. A második napon meglátogat-

tuk a szomszédos hegyormon álló szepesi várat, Közép-Európa egyik legnagyobb romvárát és annak múzeumát, végül pedig a vár alatt húzódó Zsigra (Žehra) falu késő Árpád-kori templomának restaurálás alatt álló középkori freskóit tekintettük meg. A szepesi püspök úr is megtisztelte az eseményt audienciájával.

E vándorkonferencia kitűnő kezdeményezés, nagyszerű találkozási pont és tudományos műhely a középkori orosz és keleti szláv történelem kutatói számára. Lehetőséget nyújt egymás és az aktuális kutatások megismerésére, a felvetések, gondolatok, meglátások kicserélésére, megvitatására és természetesen a nemzetközi kapcsolatépítésre. A szigorúan vett tudományos munka mellett a kulturális programok kötetlenebb légköre pedig még inkább hozzájárul ezekhez. A projekt kiemelten fontos célja a témával foglalkozó hallgatók nagyarányú bevonása a részvételbe és a szervezésbe is, amit szintén nagyon pozitívnak találok. A *Colloquia Russica* műhelye, mint arra már utaltam, évente publikál is, a konferencián elhangzott anyagokból többnyelvű kötetek készülnek, így a 2015 őszére, az ismét Krakkóba tervezett következő eseményre e sorozat immár öt kötetet fog büszkélkedni. Az újabb lengyel állomás után pedig a tervek szerint 2016-ban a litvániai Kaunasban kerül sor a folytatásra. Bízom benne, hogy ezekre a Pécsi Tudományegyetem mellett más magyarországi intézményből is ellátogatnak a téma kutatói, én rendkívül pozitív élménnyel és sok hasznos új tudással, tapasztalattal tértem haza Szepesváraljáról.

PÉDERI TAMÁS